

Конституція України

як правова основа розвитку туризму в Україні

Н. А. Опанасюк

кандидат юридичних наук, доцент кафедри Київського національного торговельно-економічного університету

Порушено проблему юридичної природи права на свободу пересування, складовою частиною якого є право на туризм, свободу туристичних подорожей. Сформульовано конституційно-правові основи туризму в Україні та визначено право на туризм за суттю, змістом і формою.
Ключові слова: конституційно-правові основи туризму в Україні, право на туризм.

Поднята проблема юридической природы права на свободу передвижения, составной частью которого является право на туризм, свободу туристических путешествий. Сформулированы конституционно-правовые основы туризма в Украине и понятие права на туризм по сути, содержанию и форме.
Ключевые слова: конституционно-правовые основы туризма в Украине, право на туризм.

Violated the legal nature of the problem of freedom of movement, part of which is the right to travel, freedom to travel. Formulated by the constitutional and legal basis of tourism in Ukraine and the concept of the right to tourism in essence, content and form.

Keywords: constitutional and legal basis of tourism in Ukraine, the right to tourism.

Конституція України 1996 року встановила загальні норми правового регулювання туризму, а також систему прав і свобод, раніше не відомих радянській доктрині права. Вперше в історії українського конституціоналізму Основний Закон значно розширив і збагатив коло та зміст прав і свобод людини й громадянина. Особливе місце серед них посідає право людини на свободу пересування, право вільно залишати територію України, а також право громадян України в будь-який час повернутися в Україну (ст. 33), які базуються на загальнолюдських цінностях поваги до людини та визнання її права на особисту свободу. Складовою частиною права на свободу пересування є право на туризм, свободу туристичних подорожей.

Зважаючи на те, що право на свободу пересування є новим у системі конституційних прав і свобод України, юридична природа даного права ще мало досліджена. В Конституції України права і свободи людини й громадянина закріплені системно, тобто на рівні їх теоретичного моделювання й сприйняття вони поділяються на особисті, політичні, економічні, соціальні та культурні права й свободи. Щоправда, в юридичній літературі є й інші класифікації. Причому право на свободу пересування, право вільно залишати територію країни й повернутися до неї, передбачені ст. 33 Конституції України та основними міжнародними актами з прав людини [1], вміщені серед групи політичних прав України. Можливо, саме це й спричинило провідних дослідників прав людини (Н. А. Мяловицька та ін.), а також їхніх колег В. В. Головченка і М. І. Сірого віднести право на свободу пересування до політичних прав [2; 3]. Свою позицію вони обґрунтовують тим, що це

суб'єктивні права і свободи людини й громадянина у політичній сфері або переважно у цій сфері, які опосередковують собою взаємовідносини особи і держави як політичної організації суспільства, особи і органів державної влади та місцевого самоврядування, особи і народу, суспільства в цілому як носія і джерела влади, особи і політичних партій та інших інститутів держави і суспільства. Ймовірно, така позиція сформувалася, з одного боку, через відносну молодість цього права в системі прав людини і громадянина України та відсутність ґрунтовних досліджень його юридичної природи в теорії конституційного права. З іншого, – є наслідком ідеології та світогляду, що успадкований нашою державою від заполітизованого радянського режиму (це право пов'язувалося з пропискою осіб за місцем проживання, обмеженням щодо виїзду за кордон – існування т. зв. «залізної завіси»). Але право на свободу пересування, на нашу думку, має насамперед елементи природних (особистих) прав, які притаманні людині від народження, а не лише у контексті участі у політичному житті країни.

Не випадково такі відомі українській юридичній науці вчені, як О. М. Баймуратов, В. Ф. Погорілко, В. Я. Тацій, Ю. М. Тодика, С. Б. Чехович й інші, визначають право на свободу пересування як одне з основоположних природних прав і свобод людини [4; 5].

Інші провідні фахівці намагаються віднести й обґрунтувати належність права на свободу пересування до групи соціальних прав людини і громадянина, з доводами яких не можна не погодитися, але з певними застереженнями. Зокрема, заслуговують на увагу аргументи прихильників цієї точки зору, що з правом на свободу пересування, яке реалізується через туризм, пов'язана соціаль-

на мотивація пересування людини (відпочинок, оздоровлення, пізнання тощо).

Аналізуючи ознаки диференціації (належності) закріплених у Конституції України прав і свобод людини й громадянина та застосовуючи їх до права людини на свободу пересування, зокрема права на туризм, свободу туристичних подорожей, на наш погляд, можна сформулювати один з основних критеріїв класифікації цього права як виду соціальних прав: мотиваційна ознака, тобто мета, яку переслідує людина, здійснюючи пересування (відпочинок, пізнання тощо). Це ті складові умови забезпечення життєдіяльності людини, що притаманні соціальній сфері діяльності держави [6]. Водночас, мета пересування людини є лише похідною, другорядною ознакою цього права, хоча далеко й не останньою. Першоосновою, визначальним критерієм права на свободу пересування, вважаємо, є можливість особистої свободи людини, вибору певної поведінки, форм, видів і напрямків свого пересування.

Натомість право на туризм, свободу туристичних подорожей як складова права на свободу пересування, на нашу думку, поєднує, крім елементів природних, соціальних, політичних прав, також і риси, притаманні культурним правам. Туризм виконує в суспільстві важливу культурну функцію, забезпечує духовний розвиток людини, яка подорожує.

Можливість безпосередньо й особисто відкривати для себе і насолоджуватися духовними та культурними надбаннями (пам'ятками археології, архітектури, історії та культури, відвідання музеїв, театрів тощо) як у нашій державі, так і в інших країнах світу, є тим благом, що гарантується особі державою і виступає необхідною умовою розвитку туризму та здійснення туристичних подорожей. Розуміння й поширення за-

гальнолюдських етичних цінностей терпимості й поваги різноманітних релігійних, культурних і моральних переконань є одночасно основою та наслідком туризму.

Сучасний туризм виступає позитивним і постійним чинником, що сприяє взаємопізнанню, а також в якості основи для досягнення більш високого рівня поваги й довіри між народами.

Особи, які здійснюють туристичні подорожі, повинні поважати соціально-культурні традиції та звичаї всіх народів, у тому числі національних меншин і корінних народів, дотримуючись при цьому їх законів, звичаїв і традицій.

Водночас, поряд із підтриманням у людини прагнень до пізнання історії й культури країни та розвитком у неї почуття гордості, бажання зберегти свої національні традиції, туризм викликає суто прагматичну необхідність підготовки, оновлення екскурсійних матеріалів, відтворення, збереження й охорони пам'яток в належному стані для туристичних показів. Це стимулює й певні капіталовкладення в сферу культури, справу збереження пам'яток історії та культури для нащадків. А такі ознаки притаманні групі економічних прав людини й громадянина.

Таким чином, в теорії конституційного права спостерігається певна еволюція щодо розуміння і визнання права на свободу пересування, права вільно залишати територію України й повернутися до неї та його складової – права на туризм, свободу туристичних подорожей.

Враховуючи розмаїття поглядів щодо належності права на свободу пересуван-

ня до однієї з традиційних груп конституційних прав і свобод людини й громадянина, неможливо, на наш погляд, однозначно визначити критерії (юридичну природу) цього права та його складового елемента – права на туризм, свободу туристичних подорожей, як суто особистого (природного), чи політичного, чи соціального, чи культурного. Водночас, попри всі дискусії незаперечним є те, що право на свободу пересування належить до основних конституційних прав і свобод людини й громадянина в Україні, з яким пов'язана реалізація більшості інших прав і свобод людини й громадянина. Право на свободу пересування, зокрема право на туризм, свободу туристичних подорожей має, так би мовити, комплексний характер, оскільки поєднує риси (елементи) природних, соціальних, політичних і культурних прав. Але превалюють в праві на туризм, насамперед, соціальні риси. Туризм (право на туризм) як різновид свободи пересування є соціальним правом, тому що основним благом, яке гарантується державою і забезпечується шляхом всебічного розвитку туризму, визначальним його критерієм є мета, яку переслідує особа, здійснюючи пересування (рекреація, пізнання тощо).

Отже, логічно й природно в певних аспектах відносити право людини на свободу пересування до основних природних прав, оскільки воно пов'язане безпосередньо з проявом особистої свободи, вільного вибору варіантів своєї поведінки незалежно від мети, є умовою професійного і духовного розвитку людини. Хоча варто й зауважити, що його складове – право на туризм, свободу туристичних подорожей, є переважно соціальним правом, а також має риси природних, культурних і політичних прав. Неоднозначність класифікації даного права обумовлена тим,

що права людини реалізуються у певних сферах суспільного життя (політика, культура, економіка, екологія тощо). Право на туризм, свободу туристичних подорожей реалізується здебільшого або переважно в кількох сферах суспільного життя. Ця думка підтверджується найважливішими міжнародними правовими документами з питань туризму: Загальною резолюцією конференції ООН з міжнародного туризму та подорожей (1963 р.); Манільською декларацією з світового туризму (1980 р.); Хартією туризму та Кодексом туриста (1985 р.); Гаазькою декларацією з туризму (1989 р.); Глобальним етичним Кодексом туризму (1999 р.) [7]. В них наголошується, що туризм активно впливає на життя людей, організацію їх праці, відпочинку та дозвілля, а відтак – на соціальний, економічний, політичний і культурний розвиток кожної людини й суспільства в цілому. Розвиток туризму пов'язаний із соціально-економічним розвитком націй і залежить від доступу людини до активного відпочинку й відпусток, її свободи пересування в межах вільного часу як основоположний принцип права на туризм і свободу туристичних подорожей.

Крім того, специфіка, юридична природа права на туризм полягає в тому, що

туризм є результатом і водночас наслідком реалізації більшості конституційних прав і свобод людини й громадянина

(на відпочинок, охорону здоров'я, безпечне для життя і здоров'я доквілля, задоволення духовних потреб, участь у культурному житті, інформацію та ін.).

Таким чином, визнання й гарантування права на свободу пересування та інших суміжних прав і свобод людини й громадянина в Конституції України

ни слід вважати надзвичайно важливим кроком до створення на новій законодавчій базі конституційно-правових основ побудови, функціонування й розвитку туризму в нашій державі як гарантії реалізації конституційних прав і свобод людини й громадянина. У цьому зв'язку важливим, на нашу думку, вбачається розглянути та проаналізувати норми Конституції України, які регламентують відносини в сфері туризму.

Конституція України відіграє провідну роль і має виняткове значення в регулюванні відносин у сфері туризму, визнання, охорони й захисту прав і законних інтересів людини й громадянина з питань туризму в Україні, а також посідає основне фундаментальне місце в системі законодавства України про туризм. Це обумовлюється юридичною природою Конституції України, яка містить найбільш стійкі, принципові, вихідні положення щодо гарантування прав і свобод людини, що визначають зміст і спрямованість діяльності держави, відповідальність держави перед людиною за свою діяльність (ч. 2 ст. 3 Конституції).

Аналізуючи положення Конституції України як правової основи туризму, на нашу думку, можливо виокремити дві групи норм: загального характеру, які важливі з точки зору послідовного забезпечення права на туризм, і т. зв. «туристичні», що стосуються безпосередньо розвитку туризму в Україні, як гарантії реалізації людиною і громадянином прав на свободу пересування, відпочинок й інших суміжних прав і свобод під час здійснення туристичних подорожей.

Права і свободи людини й громадянина є основними за змістом, оскільки з їх допомогою глибоко й повно проявляються і регулюються найбільш важливі відносини між державою і громадя-

нином. Адже вся система конституційних прав і свобод покликана слугувати подальшому розвитку демократії і соціальному прогресу. Зазначене повною мірою стосується й туризму, оскільки через туризм реалізуються найважливіші природні права людини, права, пов'язані з особистою свободою людини, формуванням і підтримкою в людині почуття власної гідності, а також забезпечення її розвитку.

До загальних слід віднести норму, сформульовану в ст. 1 Конституції, про визнання України демократичною й правовою державою. Характеристика України як правової держави означає, що в організації й діяльності держави, в тому числі при підготовці й прийнятті важливих і знакових рішень у сфері туризму, превалюють принципи права, а не політична або інша доцільність. Однією з найбільш суттєвих ознак правової держави є верховенство права, коли право над усе, й влади зокрема. Право є основою організації й життєдіяльності держави в особі її органів і посадових осіб, інших організацій. Право тут виступає як об'єктивно можливий масштаб соціальної свободи, що стимулює творчу активність людини, гарантує суспільне визнання того, що кожен індивід народжується вільним, рівним іншому, а верховенство права розглядається як соціальний феномен, що зумовлює невід'ємні права людини і громадянина на свободу, рівність, справедливість, щастя, повагу тощо [8].

Таким чином, з одного боку, права держава виходить з визнання невідчужуваних і невід'ємних (природних) прав і свобод та покладення на відповідних суб'єктів обов'язків щодо дотримання й захисту прав і свобод людини. Органи державної влади в Україні здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією України межах і від-

повідно до законів України, а також згідно з визначеною компетенцією.

Побудова правової держави слугуватиме потужним чинником встановлення суворого правопорядку в сфері туризму в нашій державі, пов'язаного з правилами й умовами в'їзду та виїзду громадян України,

іноземних громадян та осіб без громадянства з метою туризму, страхуванням ризиків в туризмі (життя й здоров'я туристів) тощо. Зокрема, вдосконалення законодавства щодо запровадження адміністративних (т. зв. «туристичних») формальностей перетину кордонів згідно з міжнародними угодами (візові, санітарні, митні тощо) повинне відбуватися в такий спосіб, щоб сприяти вільному подорожуванню й доступу максимальної кількості людей до туризму; запобіганню незаконній міграції й торгівлі людьми; проведенню гнучкої візової політики стосовно громадян кожної держави з урахуванням, насамперед, національних інтересів. Така політика держави є вихідним принципом ефективного розвитку туризму, що проголошений і закріплений в Гаазькій декларації з туризму 1989 р. [9]. З іншого боку, дотримання вимог прав і свобод людини й громадянина у сфері туризму, забезпечення свободи туристичних подорожей слугуватиме одним із критеріїв правової держави.

Відповідно до статті 1 Конституції України Україна є соціальною державою, політика якої спрямована на створення умов, що забезпечують гідне життя та вільний розвиток людини. Ця норма також має безпосереднє відношення до прав і свобод, що реалізуються люди-

ною і громадянином шляхом всебічного розвитку туризму, перш за все в частині забезпечення кожному дотримання й захисту даних прав. Туризм є одночасно наслідком і вирішальним чинником якості життя в сучасному суспільстві, тому органи державної влади, вважаємо, повинні приділяти більше уваги туризму з метою забезпечення його розвитку в гармонійній відповідності із забезпеченням інших основних потреб і видів діяльності суспільства. Держава повинна сприяти розвитку туризму як гарантії права людини на відпочинок, права на використання вільного часу, насамперед, можливостей доступу до проведення відпусток, свободи подорожей. Зазначеному кореспондує обов'язок суспільства надавати своїм громадянам реальні, ефективні й недискримінаційні можливості доступу до туризму, можливості кожному громадянину пізнати навколишній світ тощо. Саме такі умови повинні відповідати пріоритетам, законодавству й традиціям нашої держави в сфері туризму.

Соціальне призначення прав і свобод людини й громадянина визначається тим, що вони втілюють ідеали демократії, гуманізму й справедливості, слугують всебічному розвитку особи, надають громадянам широкі можливості для підвищення їх соціально-правової активності, засобом задоволення їхніх матеріальних і духовних потреб, забезпечують поєднання як індивідуальних, так і суспільних інтересів. Змістом права на гідний життєвий рівень, яке повинно забезпечуватися в соціальній державі, є не тільки отримання певних матеріальних благ для себе і своєї сім'ї, а й можливості розвитку особистості шляхом здійснення подорожей з метою задоволення рекреаційних, культурних, пізнавальних й інших потреб та інтересів. Створення умов і можливостей відтворення та поновлен-

ня фізичних, моральних і духовних сил людини, її право на певний спосіб організації свого відпочинку й оздоровлення, використання вільного часу, проведення змістовного дозвілля шляхом здійснення туристичних подорожей. Забезпечення доступності туризму для всіх верств населення й особливо для молоді, жінок з дітьми, інвалідів і осіб похилого віку, створюючи гарантії державного захисту саме цих категорій громадян.

Реальний та необхідний доступ все більш широких верств населення до проведення відпусток і подорожей є новою рисою сучасного туризму,

яка повинна знайти своє завершення в системі заходів адміністративного, законодавчого й фінансового порядку, спрямованих на забезпечення кращого соціального, культурного, освітнього, політичного й економічного керівництва сферою пересування людей.

Російський вчений М. Н. Марченко, на нашу думку, цілком справедливо під основними соціальними правами розглядає можливості особистості в сфері виробництва й розподілу матеріальних благ, що мають забезпечити задоволення економічних і тісно пов'язаних з ними духовних потреб та інтересів людини [10]. Інші російські науковці В. М. Корельський та В. Д. Перевалов безспідставно зазначають, що основні соціальні права та свободи людини і громадянина відображають рівень матеріального розвитку конкретної держави й суспільства та їхню здатність забезпечувати відповідний рівень життя і соціальну захищеність індивіда [10; 11]. Реалізація даних прав людиною і громадянином, а також обов'язок сучасної держави забезпечити кожному члену

суспільства нормальні умови для розвитку особистості та гідний рівень життя, безпосередньо пов'язані з туризмом, оскільки кожна людина в соціальній державі повинна мати можливості здійснювати туристичні подорожі. Адже туризм в сучасних умовах є найефективнішою формою відтворення трудового потенціалу людини, її фізичних і моральних сил та внутрішніх резервів, затрачених під час трудової діяльності. Туризм як різновид рекреації, активного відпочинку сприяє зміцненню здоров'я людини, відновленню її працездатності.

Відмінною ознакою сучасної соціальної держави є досягнення більш високого рівня добробуту для якомога більшої кількості громадян. В межах соціальної політики держава здійснює керівництво туристичним попитом через стимулювання соціального туризму. Під соціальним туризмом у контексті соціальної політики держави, на наш погляд, слід розуміти певні заходи держави, спрямовані на створення умов для проведення відпусток відповідними соціальними категоріями (молоді, жінок з дітьми, особами похилого віку), зокрема субсидування будівництва місць для відпочинку, надання транспортних пільг і пільгових турпутівок тощо.

Нині в умовах глобалізації, науково-технічного прогресу, автоматизації виробництва в людини збільшується вільний час, а відтак – виникає проблема й потреба його раціонального використання. Цю проблему покликаний вирішувати також і туризм, який забезпечує повноцінне використання вільного часу людини, сприяє підвищенню її культури, поєднанню відпочинку з пізнанням. Тому не випадковим є приділення значної уваги з боку більшості країн світу питанням розвитку саме соціального туризму як одного з перспективних і найбільш значимих для політики держави. Адже

туризм є дієвим засобом відтворення трудового потенціалу людини й суспільства в цілому, чинником, що впливає на соціальну рівновагу, взаєморозуміння між людьми і народами, підвищення трудової активності колективів, особистого й суспільного добробуту.

Отже, відповідне послідовне вирішення питань розвитку туризму в нашій державі в інтересах людини й суспільства та гарантування і забезпечення можливостей людині здійснювати туристичні подорожі, в тому числі на законодавчому рівні, є пріоритетним інструментом розбудови України як соціальної держави.

Одна з найбільш суттєвих новацій основ конституційного ладу України, встановлених Конституцією України 1996 р., пов'язана із закріпленням принципу здійснення державної влади шляхом поділу її на законодавчу, виконавчу й судову (ст. 6). Тим самим Основний Закон закріпив розмежування функцій держави, визначених проф. В. Ф. Погорілкою в теорії конституційного права як «технологічні» [12], між уповноваженими державними органами на здійснення законодавчої, виконавчої й судової діяльності. У досліджуваній нами сфері – це діяльність щодо формування сучасного законодавства в сфері туризму з урахуванням міжнародно-правових норм і стандартів з цих питань, забезпечення його реалізації, а також послідовного дотримання, охорони й захисту прав і свобод людини й громадянина в сфері туризму. Насамперед, законодавства, що сприятиме гармонізації принципів спрощення туристичних формальностей; безпеки й захисту туристів і туристичних об'єктів, а також розвитку туристської свідомості, тобто гостинності по відношенню до мандрівників і туристів з метою вироблення поваги людської гідності, недопущення будь-яких проявів дискримінації; впроваджен-

ня державних гарантій реалізації права на відпочинок і туризм для незахищених верств населення тощо.

Особливість розбудови туризму в Україні полягає в тому, що вона відбувається одночасно з утвердженням громадянського суспільства. Права людини, як вважає Є. А. Лукашова, є ціннісним орієнтиром, який дає змогу застосовувати «людський вимір» не лише до держави, права, закону, правопорядку, а й громадянського суспільства, оскільки ступінь розвиненості останнього залежить значною мірою від наявності прав і свобод людини й громадянина, а також від обсягу цих прав і їхньої реалізації [13].

Не менш знаковими та важливими конституційними правами як передумова здійснення туризму в нашій державі є група культурно-духовних прав і свобод людини й громадянина. Визначальним у цьому зв'язку є право на задоволення духовних потреб, участь у культурному житті (ст. 54 Конституції), оскільки туризм з найдавніших часів свого виникнення й зародження відігравав і відіграє важливу роль в державі як чинник духовного, культурного й пізнавального виховання людини, ознайомлення її з історико-культурним надбанням, виховання в людини почуття любові до рідного краю, патріотизму тощо. Ще в епоху Просвітництва (XVII-XVIII ст.) туризму відводилася саме культурно-виховна функція у суспільстві. Туризм став унікальним чинником самоосвіти, терпимості до різних народів, пізнання усієї багатоманітності культур, традицій і звичаїв.

Сьогодні туризм є активною формою людського спілкування,

що допомагає взаємопізнанню націй, розвитку взаєморозуміння та вста-

новленню культурно-економічних зв'язків між народами, а відтак – розвитку співробітництва між державами, покращенню міжнародного становища в цілому та зміцненню миру. Не випадково туризм також називають «народною дипломатією». Крім того, суспільство, що активно спілкується зі світом за допомогою туризму, стає відкритішим, вільніше інтегрується у світову співдружність, що за наших умов є досить актуальним. Отже, реалізація культурно-духовних прав і свобод людини через туризм слугує культурному збагаченню людини, сприяє розвитку її особистості, а відтак – підвищенню культурного рівня суспільства, викликає в неї почуття гордості до культурного спадку країни, бажання зберегти свої національні традиції, історико-культурні пам'ятки, поширює гуманістичні принципи поваги до інших людей. У цьому зв'язку туристична політика і діяльність держави згідно з рекомендаціями міжнародних інституцій у сфері туризму повинна базуватися на повазі художнього, археологічного й культурного спадку з метою його захисту й збереження для майбутніх поколінь. Особлива увага при цьому приділяється охороні пам'яток, музеїв, які мають бути відкритими для широкого доступу й відвідання туристами, в тому числі й тих, що перебувають у приватному володінні, а також в будівлях релігійного характеру [14, ст. 4].

Вагомого значення для розвитку туризму в Україні набуває група природних прав людини, насамперед, на повагу до її гідності (ст. 28 Конституції), інформацію (ст. 34 Конституції) та достатній життєвий рівень (ст. 48 Конституції), що є визначальними у реалізації людиною свого права на туризм, туристичну подорож, правдиву й достовірну інформацію про умови подорожі (пра-

вила перетину кордону, закони та звичаї країни перебування, пам'ятки історії й культури місця туристичного призначення тощо).

На думку Ж. М. Пустовіт, саме природні (громадянські) права і свободи охоплюють фундаментальні аспекти свободи особистості та є виразником гуманістичних принципів будь-якого демократичного організованого суспільства [15]. Природні права і свободи людини є невід'ємним елементом свободи людини, яка являє собою соціальну реальність і передбачає надання фактичної можливості вільно розпоряджатися собою. Специфічна особливість особистої свободи полягає в тому, що вона виступає як умова розвитку індивідуально неповторних, притаманних конкретній особі, рис і здібностей.

Туризм і право на туризм в сучасних умовах – це прояв і можливість особистості вільно розпоряджатися собою, своїм вільним часом для забезпечення власного відпочинку, проведення змістовного дозвілля, організації оздоровлення з метою задоволення власних соціальних, рекреаційних, духовних, культурних та інших потреб і інтересів.

Із дотриманням прав громадян тісно пов'язані й такі особисті права і обов'язки людини й громадянина, які визначаються Основним Законом та забезпечують їм гарантії недоторканності, невтручання в особисте і приватне життя, гарантують індивідуальну свободу, тобто можливість безперешкодного вибору різноманітних варіантів своєї поведінки, пов'язаних із здійсненням туризму, вільним обранням форм, видів і напрямків туристичних подорожей.

Розвиток туризму та реалізація людиною права на туризм значною мірою базується й на природно-кліматичних ресурсах, залежить від екологіч-

ного стану в країні, адже якість довкілля, екологічна безпека є першочерговим критерієм при здійсненні людиною подорожі. Тому право кожного на безпечне для життя і здоров'я довкілля, гарантоване Конституцією України (ст. 50), має визначальне значення для реалізації права людини на туризм, свободу туристичних подорожей. Екологічний стан суттєво впливає також і на ті види туризму, які безпосередньо не пов'язані з природним середовищем, тому що для сучасних туристів якість довкілля, екологічна безпека є визначальним критерієм при прийнятті рішення про туристичну подорож. Саме тому сучасний туризм вносить суттєві корективи в екологічну політику більшості країн світу, які прагнуть зберегти цінні рекреаційні ресурси шляхом прийняття спеціальних законодавчих актів, створення мережі національних парків, природних і культурних заповідників та інших охоронних територій і об'єктів. Водночас, туризм може слугувати також і засобом збереження й відновлення природних ресурсів через організацію різних форм природопізнавальної, природовиховної та природоохоронної роботи державних органів у сфері туризму серед населення. Завдяки туризму підвищується екологічна свідомість населення, поліпшується загальний природозахисний стан регіону зокрема та країни в цілому.

Таким чином, Конституція України становить основу в регламентуванні

відносин у сфері туризму, хоча, безперечно, визначає лише основні його шляхи регулювання в нашій державі. Подальше вичерпне й детальне регламентування питань вітчизняного туризму належить поточному законодавству України.

З огляду на вищенаведене, запропоновано сформулювати поняття «право на туризм» за суттю, змістом і формою.

Сутністю права на туризм є можливість вільного подорожування й перебування людини (відпочинку, оздоровлення тощо) в місцях туристичного призначення.

Змістом цього права є поновлення і відтворення фізичних, моральних і духовних сил людини, а також задоволення її соціальних, культурних та інших благ і інтересів під час подорожування. Формою права на туризм є прояв особистої свободи людини, її право на певний спосіб використання вільного часу, проведення змістовного дозвілля шляхом обрання видів і напрямків подорожування. Отже, право на туризм – це можливості людини вільно подорожувати з метою пізнання, відпочинку, оздоровлення тощо. Юридична природа цього права полягає в тому, що туризм є одночасно основою і наслідком реалізації конституційних прав і свобод людини й громадянина на свободу пересування, відпочинку та інших прав [16].

Список використаної літератури

1. *Павлик В.* Права людини: міжнародні договори ООН та Ради Європи / Комітет виборців України / В. Павлик, В. Тесленко – К. : Факт, 2001. – 151 с.
2. Конституційне право України / За ред. В. Ф. Погорілка. – К. : Наукова думка, 2000. – 732 с.
3. Права і свободи людини і громадянина в Україні / В. Ф. Погорілка, В. В. Головченко, М. І. Сірий. – К., 1997. – С. 24-25; 12-38.
4. Конституційне право України : підруч. / За ред. П. Я. Тація, В. Ф. Погорілка, Ю. М. Тодики. – К., 1999. – С.126-137.
5. *Чехович С. Б.* Стан законодавчого забезпечення реалізації та захисту права на свободу пересування: Аналітична доповідь. – К. : Фонд «Правова ініціатива», 2003. – 99 с.
6. Проблеми реалізації Конституції України: теорія і практика. – К., 2003. – С.111-165.
7. *Шевченко Я. М.* Туризм і право на туризм // Матеріали II-ої Міжнародної науково-практичної конференції «Туризм у ХХІ столітті: глобальні тенденції і регіональні особливості». – К. : Знання України, 2002. – 560 с.
8. *Колодій А. М.* Права людини і громадянина в Україні : навч. посіб. / А. М. Колодій, А. Ю. Олійник. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 336 с.
9. Гагская декларация по туризму // Туризм в Україні : Збірник нормативно-правових актів : У 5-ти т. – Ужгород : ІВА, 2000. – 280 с. – Т. 5.
10. Проблеми реалізації Конституції України: теорія і практика. – К., 2003. – С. 146.
11. Теория государства и права : учеб. для юрид. вузов и ф-тов / Под ред. В. М. Корельского и В. Д. Перевалова. – М., 1998.
12. Конституційне право України / За ред. В. Ф. Погорілка. – К. : Наукова думка, 2000. – 732 с.
13. Указ. пр. – С. 111.
14. Глобальный этический кодекс туризма // Туризм в Україні : Збірник нормативно-правових актів : У 5-ти т. – Ужгород : ІВА, 2000. – 280 с. – Т. 5.
15. Указ. пр. – С. 111-165.
16. *Опанасюк Н. А.* Конституційно-правові основи туризму в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Інститут держави та права ім. В. М. Корецького НАН України. – К., 2005. – 19 с.